

Meta-Analysis of Factors Affecting the Enhancement of Auditors' Judgment Quality

1. Fatemeh Alijani Barmchi[✉]: Department of Accounting, Ra.C., Islamic Azad University, Rasht, Iran

2. Yusef Talebi^{✉*}: Department of Accounting, Ra.C., Islamic Azad University, Rasht, Iran. Email: y.taleby@iau.ac.ir (Corresponding Author)

3. Keyhan Azadi Heir[✉]: Department of Accounting, Ra.C., Islamic Azad University, Rasht, Iran

4. Batool Mehregan Soumeh Sarai[✉]: Department of Theology and Islamic Science, Ra.C., Islamic Azad University, Rasht, Iran

Article history

Received: 22 December 2025

Revised: 05 May 2026

Accepted: 18 May 2026

Initial Publish: 18 June 2026

Final Publish: 22 June 2027

Abstract:

The purpose of this study was to identify and meta-analyze the most significant factors affecting the enhancement of auditors' judgment quality in studies conducted in Iran between 2015 and 2025. The present study employed a quantitative and applied meta-analysis approach using CMA software. The statistical population consisted of domestic and international studies related to auditors' judgment quality published over a ten-year period. After screening based on inclusion criteria, 25 studies were selected for final analysis. Data were collected through a library-based method and analyzed using effect size indices to determine the relationships between variables and auditors' judgment quality. The findings demonstrated that personality factors, ethical factors, individual characteristics, cultural factors, organizational commitment, and auditor experience had positive and significant effects on enhancing auditors' judgment quality. Moreover, characteristics such as mental independence, professional experience, accountability, organizational culture, and personality traits contributed to improving professional decision-making and judgment quality. Contrary to expectations, however, professional skepticism did not show a significant effect on auditors' judgment quality in the reviewed Iranian studies. The results indicate that enhancing auditors' judgment quality is primarily influenced by personality, ethical, individual, and experiential factors. Therefore, organizations should improve auditors' professional judgment through specialized training programs, strengthening professional culture, developing cognitive skills, and creating supportive organizational environments. Attention to human and organizational dimensions can significantly improve audit quality and increase stakeholders' trust in financial reports.

Keywords: Auditors' Judgment Quality, Meta-Analysis, Professional Skepticism, Personality Factors, Organizational Commitment, Auditor Experience

Citation: Alijani Barmchi, F., Talebi, Y., Azadi Heir, K., & Mehregan Soumeh Sarai, B. (2027). Meta-Analysis of Factors Affecting the Enhancement of Auditors' Judgment Quality. *Accounting, Finance and Computational Intelligence*, 5(2), 1-20.

Copyright: © 2027 by the authors. Published under the terms and conditions of Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Extended Abstract**Introduction**

Auditor judgment is considered one of the most critical components of the auditing profession because the credibility and reliability of financial reporting largely depend on the quality of auditors' professional decisions. Auditors are required to apply judgment throughout the entire audit process, including planning, evidence evaluation, risk assessment, internal control analysis, and the issuance of audit opinions. Consequently, the effectiveness of auditing procedures and the trust of stakeholders in financial statements are strongly associated with the quality of auditors' professional judgment (Abdallah et al., 2024; Hanum & Rahmadana, 2024). Professional judgment in auditing is not merely a technical process guided by standards; rather, it is a multidimensional cognitive, ethical, organizational, and behavioral phenomenon influenced by both internal and external factors (Malek Asgar & Pourzamani, 2023; Pourmazaheri et al., 2023). As financial reporting environments become increasingly complex and uncertain, the importance of auditors' judgment has significantly increased in modern accounting systems.

The auditing profession operates within environments characterized by ambiguity, time pressure, organizational expectations, and growing technological transformations. Under such conditions, auditors are frequently exposed to situations requiring them to interpret incomplete evidence, evaluate management estimates, and determine the reliability of financial information. Auditing standards explicitly emphasize the necessity of applying professional judgment and skepticism in performing audit procedures and forming conclusions (Audit Standards Compilation, 2020, 2021). However, the effectiveness of professional judgment depends on numerous individual and contextual characteristics. Studies have shown that auditors' competence, experience, ethical orientation, organizational culture, and personality traits substantially influence their judgment quality (Mirmohammadi Shekhtaei, 2024; Moradi et al., 2024). Therefore, understanding the determinants of judgment quality has become a major concern in accounting and auditing research.

One of the most influential categories of factors affecting auditor judgment involves personality characteristics and individual traits. Research indicates that attributes such as conscientiousness, agreeableness, openness to experience, emotional stability, and self-efficacy positively affect auditors' decision-making quality (Nezami et al., 2020; Rouhi Shahalibeyglou et al., 2021). In contrast, psychological instability, excessive risk-taking, and dark personality traits may reduce professional skepticism and increase the likelihood of biased judgments (Javadi et al., 2022). Studies also demonstrate that personality types influence auditors' allocation of audit effort, ethical evaluations, and responses to uncertain audit situations (Saeedi Garaghani & Naseri, 2017; Setiawan & Iswari, 2016). Accordingly, professional judgment is shaped not only by technical knowledge but also by auditors' cognitive and psychological characteristics.

Ethical orientation and professional commitment represent another major dimension influencing auditors' judgment quality. Auditing is fundamentally grounded in ethical principles such as independence, objectivity, integrity, and accountability. Ethical judgment enables auditors to resist client pressures and maintain commitment to public interest (Barrainkua & Pike, 2017). Previous studies have confirmed that professional identity, ethical ideology, religiosity, and organizational ethics significantly affect auditors' professional and ethical judgment (Bomani Mohammadabadi & Rouyaei, 2022; Nazaripour & Zakizadeh, 2026; Yaghoubi Salehabadi & Pourzamani, 2022). Similarly, auditors with stronger professional commitment tend to demonstrate higher responsibility and better decision-making quality (Piralilou, 2018). Ethical and moral foundations therefore serve as internal control mechanisms guiding auditors toward more reliable judgments.

Professional skepticism has also been identified as a central component of audit judgment. Professional skepticism refers to a questioning mindset and critical assessment of audit evidence. Auditors with higher levels of skepticism are generally more capable of detecting fraud, identifying inconsistencies, and evaluating financial statement reliability (Safajou & Pourzamani, 2021; Sotoudeh et al., 2023). Nevertheless, the influence of skepticism is often moderated by contextual factors such as workload, time pressure, task complexity, and familiarity with clients (Safikhani et al., 2022; Shiravazhan & Fakhari, 2024). Excessive workload and organizational pressures may reduce auditors' ability to apply skeptical thinking effectively, leading to lower-quality judgments (Yadgari et al., 2025). In this context, environmental and organizational factors become highly relevant to understanding judgment quality.

Organizational culture and social environment significantly affect auditors' behavior and professional decisions. Research has shown that ethical organizational cultures encourage accountability, independence, and higher-quality judgments (Salehi Kamamardakhi et al., 2024). In contrast, organizational environments emphasizing profitability, client retention, or excessive commercialization may weaken auditors' independence and professional reasoning (Golden et al., 2026). Cultural dimensions also influence how auditors interpret uncertainty, probability, and professional responsibilities (Chand, 2017; Doupnik & Richter, 2018). Furthermore, social pressure, compliance pressure, and organizational expectations may alter auditors' judgment patterns (Golshaian et al., 2020). Consequently, auditors' professional judgment emerges from the interaction between individual competencies and environmental conditions.

Another emerging issue in audit judgment research involves cognitive biases and technological developments. Cognitive biases such as anchoring, confirmation bias, overconfidence, and heuristic thinking may impair auditors' objectivity and increase audit errors (Kohandel et al., 2025; Williams, 2024). At the same time, advances in artificial intelligence and data analytics are transforming audit practices by enhancing analytical capabilities and automating certain procedures. However, despite these technological advancements, human judgment remains indispensable because auditors are ultimately responsible for interpreting evidence, evaluating risks, and issuing audit opinions (Deliu, 2024; Silva et al., 2025). Therefore, improving auditor judgment requires simultaneous attention to human cognition, ethics, organizational support, and technological adaptation.

Although numerous studies have investigated factors affecting auditors' judgment, their findings are often fragmented and occasionally inconsistent. Some studies emphasize personality and ethical dimensions, whereas others focus on organizational culture, professional skepticism, workload, and environmental pressures. Given this diversity of findings, there is a need for a comprehensive synthesis capable of identifying the most influential determinants of auditor judgment quality. Meta-analysis provides a suitable approach for integrating previous research findings and evaluating the overall effects of different variables. Accordingly, the present study aimed to conduct a meta-analysis of the factors affecting the enhancement of auditors' judgment quality in Iranian studies conducted between 2015 and 2025.

Methods and Materials

This study employed a quantitative meta-analysis approach to synthesize empirical findings related to factors affecting auditors' judgment quality. The research design was descriptive and applied in nature, with an inductive analytical orientation. Data collection was conducted using a library-based method, and the study focused on published Iranian and international research examining auditor judgment quality during the period from 2015 to 2025.

The statistical population consisted of empirical studies investigating variables related to auditors' professional judgment, ethical judgment, decision-making quality, skepticism, organizational commitment, personality characteristics, and related dimensions. Inclusion criteria required studies to report sufficient statistical information for effect size extraction and to examine at least one factor associated with auditor judgment quality. Studies lacking appropriate statistical indicators or focusing solely on qualitative findings were excluded from the analysis.

Following a systematic screening process, 25 studies met the inclusion criteria and were selected for final analysis. The selected studies included research published in scientific journals, conference proceedings, and academic publications. The data extraction process involved coding study characteristics, sample sizes, statistical indicators, and effect size measures. Meta-analytic analysis was conducted using Comprehensive Meta-Analysis (CMA) software.

The main variables examined in the study included personality factors, ethical factors, individual factors, organizational commitment, cultural factors, professional skepticism, and auditor experience. Effect sizes were calculated and aggregated to determine the overall magnitude and direction of relationships between these variables and auditor judgment quality. Statistical heterogeneity among studies was also examined to assess the consistency of findings across the selected research.

Findings

The results of the meta-analysis demonstrated that several factors significantly influence auditors' judgment quality. Personality factors showed a strong positive effect on professional judgment quality, indicating that auditors with stable psychological characteristics, conscientiousness, self-confidence, and emotional balance tend to make more accurate and reliable professional decisions. Ethical factors also exhibited a significant positive relationship with auditor judgment quality, suggesting that ethical orientation, professional integrity, and accountability enhance auditors' decision-making processes.

Individual and cognitive factors were found to significantly improve judgment quality as well. Auditors with stronger analytical capabilities, higher levels of responsibility, and greater cognitive control demonstrated more reliable judgments and reduced susceptibility to judgment errors. Organizational commitment and organizational culture also produced meaningful positive effects on auditor judgment quality. Auditors working in supportive professional environments characterized by ethical values and strong organizational culture exhibited higher-quality judgments and more professional decision-making behaviors.

The findings further indicated that auditor experience had one of the strongest positive impacts on judgment quality. Experienced auditors were more capable of evaluating audit evidence, identifying irregularities, and responding effectively to complex audit situations. Cultural factors also demonstrated a positive relationship with auditor judgment quality, reflecting the importance of organizational and societal values in shaping professional behavior.

Contrary to expectations, professional skepticism did not consistently show a strong and significant effect across all studies included in the analysis. While some studies reported positive relationships between skepticism and judgment quality, the overall effect size appeared inconsistent and context-dependent. This inconsistency suggests that the influence of skepticism may vary according to environmental conditions, workload, organizational pressure, and client relationships.

The analysis also revealed that workload, time pressure, and task complexity indirectly affected judgment quality by increasing cognitive stress and reducing auditors' ability to evaluate evidence critically. In addition, studies examining technological developments suggested that although artificial intelligence and analytical technologies improve audit efficiency, human judgment remains essential in interpreting results and forming final professional opinions.

Discussion and Conclusion

The findings of this study indicate that auditor judgment quality is a multidimensional phenomenon influenced by a combination of psychological, ethical, organizational, and experiential factors. The results emphasize that auditing effectiveness cannot be achieved solely through technical standards and procedural compliance. Instead, the personal and professional characteristics of auditors play a central role in determining the quality of professional decisions.

The strong influence of personality characteristics highlights the importance of psychological stability, self-efficacy, and cognitive capability in professional auditing environments. Auditors operating in uncertain and high-pressure situations require emotional balance and analytical thinking to maintain objective and reliable judgments. Ethical orientation also emerged as a crucial determinant, reinforcing the idea that professional values and integrity are fundamental to maintaining public trust in financial reporting.

The findings related to organizational culture and professional commitment suggest that audit quality is strongly connected to the institutional environment in which auditors operate. Supportive organizations that encourage ethical behavior, accountability, and professional independence create conditions that facilitate higher-quality judgments. Conversely, excessive commercialization and organizational pressure may weaken auditors' objectivity and decision-making quality.

The inconsistent findings regarding professional skepticism indicate that skepticism alone may not guarantee high-quality judgments unless supported by appropriate organizational and cognitive conditions. Auditors experiencing excessive workload, time constraints, or client pressure may struggle to apply skepticism effectively. Therefore, improving auditor judgment quality requires a comprehensive approach addressing both individual competencies and environmental conditions.

This study also highlights the growing importance of technological adaptation in auditing. Although artificial intelligence and advanced analytical systems can enhance efficiency and data analysis, they cannot replace human reasoning and accountability. Professional judgment remains essential for interpreting complex evidence, resolving ambiguity, and making ethically responsible decisions.

Overall, the study concludes that enhancing auditor judgment quality requires integrated attention to personality development, ethical training, professional commitment, organizational support, cognitive awareness, and continuous professional education. Audit institutions and professional organizations should prioritize the development of ethical and analytical capabilities while simultaneously reducing environmental pressures that impair professional reasoning. Such efforts can improve audit quality, strengthen stakeholder confidence, and enhance the reliability of financial reporting systems.

Authors' Contributions

Authors equally contributed to this article.

Acknowledgments

Authors thank all participants who participate in this study.

Declaration of Interest

The authors report no conflict of interest.

Funding

According to the authors, this article has no financial support.

Ethical Considerations

All procedures performed in this study were under the ethical standards.

فرا تحلیل مولفه‌های اثر گذار بر ارتقای کیفیت قضاوت حسابرسان

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت: ۱ دی ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری: ۱۵ اردیبهشت ۱۴۰۵

تاریخ پذیرش: ۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۵

تاریخ چاپ اولیه: ۲۸ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ چاپ نهایی: ۱ تیر ۱۴۰۶

۱. فاطمه علیجانی برمچی* ID: گروه حسابداری، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

۲. یوسف طالبی* ID: گروه حسابداری، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران. ایمیل: y.taleby@iau.ac.ir (نویسنده مسئول)

۳. کیهان آزادی هیر ID: گروه حسابداری، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

۴. بتول مهرگان صومعه‌سرای ID: گروه الهیات و معارف اسلامی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

چکیده

هدف این پژوهش، شناسایی و فرا تحلیل مهم‌ترین مولفه‌های اثر گذار بر ارتقای کیفیت قضاوت حسابرسان در مطالعات انجام شده در ایران طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۴ بود. پژوهش حاضر از نوع کمی، کاربردی و مبتنی بر رویکرد فرا تحلیل بود که با استفاده از نرم‌افزار CMA انجام شد. جامعه آماری شامل پژوهش‌های منتشر شده داخلی و خارجی مرتبط با کیفیت قضاوت حسابرسان طی بازه زمانی ده‌ساله بود که پس از غربالگری بر اساس معیارهای ورود، ۲۵ مطالعه برای تحلیل انتخاب شدند. داده‌ها به روش کتابخانه‌ای گردآوری و با استفاده از شاخص اندازه اثر، روابط میان متغیرها و کیفیت قضاوت حسابرسان تحلیل شد. نتایج فرا تحلیل نشان داد که عوامل شخصیتی، عوامل اخلاقی، عوامل فردی، عوامل فرهنگی، تعهد سازمانی و تجربه حسابرسان تأثیر مثبت و معناداری بر ارتقای کیفیت قضاوت حسابرسان دارند. همچنین یافته‌ها نشان داد که ویژگی‌هایی نظیر استقلال ذهنی، تجربه حرفه‌ای، مسئولیت‌پذیری، فرهنگ سازمانی و ویژگی‌های شخصیتی حسابرسان، موجب بهبود کیفیت تصمیم‌گیری و قضاوت حرفه‌ای می‌شوند. در مقابل، برخلاف انتظار، تردید حرفه‌ای در مطالعات بررسی شده تأثیر معناداری بر کیفیت قضاوت حسابرسان در ایران نداشت. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ارتقای کیفیت قضاوت حسابرسان بیش از هر چیز تحت تأثیر ویژگی‌های شخصیتی، اخلاقی، فردی و تجربی قرار دارد و سازمان‌ها باید از طریق آموزش‌های تخصصی، تقویت فرهنگ حرفه‌ای، توسعه مهارت‌های شناختی و ایجاد محیط‌های حمایتی، زمینه بهبود قضاوت حرفه‌ای حسابرسان را فراهم کنند. همچنین توجه به عوامل انسانی و سازمانی می‌تواند نقش مهمی در افزایش کیفیت حسابرسان و اعتماد ذی‌نفعان به گزارش‌های مالی ایفا کند.

کلیدواژه‌گان: کیفیت قضاوت حسابرسان، فرا تحلیل، تردید حرفه‌ای، عوامل شخصیتی، تعهد سازمانی، تجربه حسابرسان

شبهه استناددهی: علیجانی برمچی، فاطمه، طالبی، یوسف، آزادی هیر، کیهان، و مهرگان صومعه‌سرای، بتول. (۱۴۰۶). فرا تحلیل مولفه‌های اثر گذار بر ارتقای کیفیت قضاوت حسابرسان. *حسابداری، امور مالی و هوش محاسباتی*، ۵(۲)، ۱-۲۰.

قضاوت حسابرس یکی از بنیادی‌ترین ارکان فرایند حسابرسی و از عناصر تعیین‌کننده در اعتباربخشی به گزارش‌های مالی است؛ زیرا حسابرس در سراسر فرایند حسابرسی، از برنامه‌ریزی و شناخت واحد مورد رسیدگی تا گردآوری شواهد، ارزیابی ریسک، آزمون کنترل‌ها، رسیدگی‌های محتوایی و نهایتاً اظهارنظر، ناگزیر از به‌کارگیری قضاوت حرفه‌ای است. قضاوت حرفه‌ای در حسابرسی صرفاً یک تصمیم فردی یا برداشت ذهنی نیست، بلکه فرایندی شناختی، اخلاقی، فنی و زمینه‌مند است که در چارچوب استانداردهای حسابرسی، اصول رفتار حرفه‌ای، تجربه عملی، شواهد گردآوری‌شده و شرایط محیطی شکل می‌گیرد. به همین دلیل، کیفیت قضاوت حسابرس را می‌توان یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های کیفیت حسابرسی دانست؛ زیرا حتی در صورت وجود استانداردهای دقیق، ابزارهای تحلیلی پیشرفته و روش‌های حسابرسی منظم، نتیجه نهایی حسابرسی تا حد زیادی به این وابسته است که حسابرس چگونه شواهد را تفسیر کند، چگونه میان شواهد متعارض تمایز بگذارد، چگونه در برابر فشارهای صاحبکار مقاومت کند و چگونه عدم اطمینان‌های موجود در محیط گزارشگری مالی را به تصمیمی مستدل و قابل دفاع تبدیل نماید (Abdallah et al., 2024; Hanum & Rahmadana, 2024). از این منظر، قضاوت حسابرس نقطه اتصال میان دانش تخصصی، استانداردهای حرفه‌ای و مسئولیت اجتماعی حسابرسی است و هرگونه ضعف در آن می‌تواند به کاهش قابلیت اتکای گزارش‌های مالی، تضعیف اعتماد سرمایه‌گذاران و افزایش احتمال تصمیم‌گیری نادرست استفاده‌کنندگان اطلاعات مالی منجر شود (Pourmazaheri et al., 2023; Sayadi, 2019).

اهمیت قضاوت حرفه‌ای زمانی برجسته‌تر می‌شود که ماهیت حسابرسی به عنوان حرفه‌ای مبتنی بر شواهد، ابهام و احتمال در نظر گرفته شود. حسابرس در بسیاری از موارد با واقعیت‌های قطعی و کاملاً آشکار مواجه نیست، بلکه باید بر مبنای شواهد کافی و مناسب، برآوردهای مدیریت، سطح اهمیت، ریسک تحریف بااهمیت، کفایت افشاها، تداوم فعالیت و قابلیت اتکای اقلام مالی را ارزیابی کند. استانداردهای حسابرسی نیز به‌طور مکرر حسابرس را ملزم به اعمال قضاوت حرفه‌ای در انتخاب روش‌ها، تعیین حدود رسیدگی، ارزیابی شواهد و مستندسازی نتایج می‌کنند (Audit Standards Compilation, 2020, 2021). با این حال، وجود استانداردها به معنای حذف قضاوت فردی نیست؛ بلکه استانداردها چارچوبی برای هدایت و کنترل قضاوت فراهم می‌کنند تا تصمیم‌های حسابرس از حالت سلیقه‌ای خارج شده و به فرایندی مستند، قابل دفاع و منطبق با اصول حرفه‌ای تبدیل شود. در همین راستا، هرچه استانداردها، دستورالعمل‌ها و آیین رفتار حرفه‌ای شفاف‌تر باشند، دامنه خطاهای قضاوتی کاهش می‌یابد؛ اما در بسیاری از موقعیت‌های پیچیده، همچنان تشخیص مصداق و تطبیق شواهد با معیارهای حرفه‌ای بر عهده حسابرس باقی می‌ماند (Badpa et al., 2024; Chand, 2017).

در ادبیات حسابرسی، کیفیت قضاوت حسابرس متأثر از مجموعه‌ای از عوامل فردی، شخصیتی، اخلاقی، سازمانی، فرهنگی و محیطی دانسته شده است. در سطح فردی، تجربه، دانش تخصصی، هوش تحلیلی، خودکارآمدی، توانایی پردازش اطلاعات و مهارت در مواجهه با ابهام از جمله عواملی هستند که می‌توانند کیفیت قضاوت را ارتقا دهند. حسابرسان باتجربه معمولاً الگوهای خطا، نشانه‌های تقلب، ریسک‌های گزارشگری و نشانه‌های ضعف کنترل داخلی را سریع‌تر و دقیق‌تر تشخیص می‌دهند و در نتیجه قضاوت‌های آنان از عمق و استحکام بیشتری برخوردار است (Hanum & Rahmadana, 2024; Hassas Yeganeh & Amouzad Mahdiraji, 2020). از سوی دیگر، پژوهش‌ها نشان داده‌اند که ویژگی‌های روان‌شناختی و شخصیتی حسابرسان نیز می‌توانند در نحوه تفسیر شواهد، میزان محافظه‌کاری، پذیرش ریسک، تعامل با صاحبکار و کیفیت تصمیم‌گیری آنان اثرگذار باشند (Saeedi Garaghani & Naseri, 2017; Setiawan & Iswari, 2016). برای نمونه، برخی ویژگی‌ها مانند وظیفه‌شناسی، توافق‌پذیری، گشودگی به تجربه و ثبات هیجانی می‌توانند قضاوت حرفه‌ای را تقویت کنند، در حالی که روان‌رنجوری، فشارپذیری یا تمایل به پذیرش ریسک نامطمئن ممکن است زمینه‌ساز قضاوت‌های ناپایدار یا سوگیرانه شود (Mirmohammadi Shekhtaei, 2024; Moradi et al., 2024; Nezami et al., 2020).

در کنار عوامل فردی و شخصیتی، مؤلفه‌های اخلاقی جایگاه ویژه‌ای در قضاوت حسابرسان دارند. حسابرسی حرفه‌ای است که مشروعیت اجتماعی آن بر استقلال، بی‌طرفی، درستکاری، رازداری، صلاحیت حرفه‌ای و پایبندی به منافع عمومی استوار است. اگر حسابرس از نظر اخلاقی دچار ضعف شود یا در برابر منافع شخصی، فشار صاحبکار یا روابط بلندمدت با مشتری تساهل نشان دهد، حتی دانش تخصصی و تجربه حرفه‌ای نیز نمی‌تواند کیفیت قضاوت او را تضمین کند. مطالعات اخلاق حرفه‌ای در حسابرسی نشان داده‌اند که جهت‌گیری اخلاقی، هویت حرفه‌ای، تعهد به منافع عمومی و استقلال ذهنی با کیفیت قضاوت اخلاقی و حرفه‌ای ارتباط دارند (Barrainkua & Pike, 2017; Yaghoubi, 2017). همچنین ایدئولوژی اخلاقی، تعهد حرفه‌ای و مسئولیت‌پذیری فردی می‌توانند مسیر تصمیم‌گیری حسابرس را در موقعیت‌های

تعارض آمیز تحت تأثیر قرار دهند و از طریق تقویت پاسخگویی، احتمال قضاوت‌های محافظه‌کارانه‌تر و مبتنی بر اصول را افزایش دهند (Bomani Mohammadabadi & Rouyaei, 2022; Javadi et al., 2022). از این رو، قضاوت باکیفیت را نمی‌توان صرفاً محصول مهارت فنی دانست، بلکه این قضاوت در بستری اخلاقی شکل می‌گیرد که در آن حسابرس باید میان الزامات حرفه‌ای، فشارهای سازمانی و انتظارات صاحبکار تعادل برقرار کند.

تردید حرفه‌ای نیز یکی از مفاهیم محوری در ادبیات قضاوت حسابرسی است. تردید حرفه‌ای نگرشی پرسشگرانه و ارزیابانه است که حسابرس را از پذیرش ساده‌انگارانه اظهارات مدیریت بازمی‌دارد و او را به جست‌وجوی شواهد کافی، بررسی تناقض‌ها و ارزیابی انتقادی اطلاعات سوق می‌دهد. در بسیاری از مطالعات، تردید حرفه‌ای به عنوان سازوکاری برای کاهش خطاهای حسابرسی، افزایش احتمال کشف تحریف و تقویت کیفیت قضاوت معرفی شده است (Safajou & Pourzamani, 2021; Sotoudeh et al., 2023). با این حال، اثر تردید حرفه‌ای همواره مستقل و خطی نیست؛ بلکه ممکن است تحت تأثیر عواملی مانند شناخت قبلی از صاحبکار، فشار زمانی، پیچیدگی کار، خلاقیت فردی و فرسودگی شناختی قرار گیرد (Safikhani et al., 2022; Shiravazhan & Fakhari, 2024). در شرایطی که حسابرس با فشار بودجه زمانی، حجم کار بالا یا انتظارات صاحبکار مواجه است، امکان دارد تردید حرفه‌ای تضعیف شود یا به‌صورت سطحی اعمال گردد. از این رو، بررسی نقش تردید حرفه‌ای در کیفیت قضاوت حسابرسان نیازمند رویکردی ترکیبی و فراتر از نتایج منفرد پژوهش‌هاست.

عوامل سازمانی و فرهنگی نیز نقش مهمی در شکل‌دهی به قضاوت حسابرس دارند. حسابرس در خلأ تصمیم نمی‌گیرد، بلکه در چارچوب فرهنگ مؤسسه حسابرسی، ساختار نظارتی، نظام پاداش، فشارهای اجتماعی، سبک رهبری، تعهد سازمانی و هنجارهای حرفه‌ای قضاوت می‌کند. فرهنگ سازمانی می‌تواند استقلال ذهنی و یادگیری حرفه‌ای را تقویت کند یا برعکس، با تأکید افراطی بر حفظ مشتری و کاهش هزینه‌ها، زمینه‌ساز سازش‌های حرفه‌ای شود (Golshaian et al., 2020; Salehi Kamamardakhi et al., 2024). همچنین فرهنگ ملی و سازمانی بر تفسیر حسابرسان از احتمال، ابهام، مسئولیت، ریسک و تعهد حرفه‌ای اثر می‌گذارد و باعث می‌شود قضاوت حسابرسان در محیط‌های فرهنگی متفاوت، الگوهای متفاوتی پیدا کند (Chand, 2017; Douppnik & Richter, 2018). در این میان، شباهت یا تفاوت فرهنگی میان مؤسسات حسابرسی و صاحبکاران نیز می‌تواند بر کیفیت گزارشگری مالی اثرگذار باشد؛ زیرا همسویی فرهنگی ممکن است ارتباط و فهم متقابل را افزایش دهد، اما در عین حال خطر نزدیکی بیش از حد و کاهش فاصله حرفه‌ای را نیز به همراه داشته باشد (Golden et al., 2026; Yadgari et al., 2025). بنابراین، کیفیت قضاوت حسابرسان تنها به ظرفیت شناختی فرد وابسته نیست، بلکه تحت تأثیر نظام فرهنگی و سازمانی است که رفتار حرفه‌ای در آن معنا پیدا می‌کند.

در سال‌های اخیر، تحول فناوری و گسترش هوش مصنوعی در حسابرسی نیز بحث‌های تازه‌ای درباره جایگاه قضاوت انسانی ایجاد کرده است. ابزارهای تحلیلی پیشرفته، الگوریتم‌های هوشمند و سامانه‌های پردازش داده می‌توانند الگوهای غیرعادی، ریسک‌های بالقوه و شواهد حجیم را با سرعت و دقت بیشتری شناسایی کنند، اما این فناوری‌ها جایگزین کامل قضاوت حرفه‌ای حسابرس نیستند. حسابرس همچنان باید خروجی‌های الگوریتمی را تفسیر کند، مفروضات مدل‌ها را ارزیابی نماید، کفایت شواهد را بسنجد و مسئولیت نهایی اظهارنظر حرفه‌ای را بر عهده بگیرد (Deliu, 2024; Silva et al., 2025). افزون بر این، اتکای بیش از حد به فناوری می‌تواند نوع جدیدی از سوگیری، از جمله اعتماد افراطی به خروجی سامانه‌ها یا کاهش حساسیت حرفه‌ای نسبت به شواهد ناسازگار را ایجاد کند. بنابراین، در عصر هوش مصنوعی، مسئله اصلی حذف قضاوت انسانی نیست، بلکه ارتقای کیفیت آن از طریق ترکیب هوش انسانی، ابزارهای تحلیلی و پاسخگویی حرفه‌ای است.

یکی دیگر از چالش‌های مهم در کیفیت قضاوت حسابرسان، سوگیری‌های شناختی و فشارهای محیطی است. حسابرسان مانند سایر تصمیم‌گیرندگان انسانی ممکن است تحت تأثیر سوگیری‌هایی نظیر لنگراندازی، تأییدطلبی، دسترس‌پذیری، بیش‌اعتمادی، سوگیری ناشی از تجربه قبلی یا تمایل به سازگاری با انتظارات صاحبکار قرار گیرند (Kohandel et al., 2025; Williams, 2024). این سوگیری‌ها می‌توانند باعث شوند حسابرس شواهد مخالف را نادیده بگیرد، بر اطلاعات اولیه بیش از حد تکیه کند یا در مواجهه با نشانه‌های خطر، واکنش کافی نشان ندهد. همچنین فشار زمانی، پیچیدگی وظیفه، حجم کار، فشار مشتری و سطح اعتماد میان حسابرس و صاحبکار می‌توانند مسیر تصمیم‌گیری را تحت تأثیر قرار دهند (Abdallah et al., 2024; Santos, 2022). در چنین شرایطی، کیفیت قضاوت نه تنها به توانایی حسابرس در تحلیل شواهد، بلکه به ظرفیت او برای کنترل سوگیری‌ها، مدیریت فشارها و حفظ استقلال حرفه‌ای وابسته است.

ادبیات داخلی و خارجی نشان می‌دهد که هرچند پژوهش‌های متعددی درباره عوامل مؤثر بر قضاوت حساب‌برسان انجام شده است، نتایج این مطالعات در برخی موارد همسو و در برخی موارد متعارض بوده‌اند. برخی مطالعات بر نقش تجربه، شخصیت، تعهد، اخلاق و فرهنگ تأکید کرده‌اند (Farajzadeh Dehkordi, 2020; Namazi & Momtazian, 2022; Rostami Mazouei & Salehi Moridani, 2019; Rouhi Shahalibeyglou et al., 2021; Salmani et al., 2022). برخی دیگر تأثیر فشارهای شغلی، ویژگی‌های صاحبکار، بارکاری، سن، اندازه مؤسسه و عوامل مذهبی را برجسته ساخته‌اند (Moshiri Kaab & Kaab Omair, 2018; Nazari pour & Zakizadeh, 2026; Piralilou, 2018; van Beest & Pinsker, 2024). همچنین برخی پژوهش‌ها نشان داده‌اند که قضاوت حساب‌برس می‌تواند نقش میانجی در رابطه میان هویت حرفه‌ای، تجاری‌سازی مؤسسات حساب‌برسی و کیفیت حساب‌برسی داشته باشد (Malek Asgar & Pourzamani, 2023). این پراکندگی یافته‌ها نشان می‌دهد که برای دستیابی به تصویری منسجم‌تر از عوامل اثرگذار بر کیفیت قضاوت حساب‌برسان، اتکا به یک یا چند مطالعه منفرد کافی نیست و لازم است شواهد موجود با رویکردی نظام‌مند و کمی ترکیب شوند.

فرا تحلیل از این جهت اهمیت دارد که امکان جمع‌آوری نتایج مطالعات مستقل، محاسبه اندازه اثر و مقایسه قدرت نسبی عوامل مؤثر را فراهم می‌سازد. در حوزه قضاوت حساب‌برسان، که پژوهش‌ها با نمونه‌ها، روش‌ها، ابزارها، جامعه‌های آماری و متغیرهای متفاوت انجام شده‌اند، فرا تحلیل می‌تواند به کاهش ابهام، شناسایی الگوهای غالب و تفکیک عوامل اثرگذار از عوامل کم‌اثر یا غیرمعنادار کمک کند. از منظر نظری، چنین رویکردی به توسعه ادبیات قضاوت حرفه‌ای و تکمیل مدل‌های مفهومی حساب‌برسی یاری می‌رساند؛ زیرا نشان می‌دهد کدام دسته از عوامل در مطالعات مختلف پایدارتر و نیرومندتر ظاهر شده‌اند. از منظر کاربردی نیز نتایج فرا تحلیل می‌تواند برای مؤسسات حساب‌برسی، نهادهای حرفه‌ای، تدوین‌کنندگان استانداردها و مدیران آموزشی مفید باشد؛ زیرا مشخص می‌کند برنامه‌های آموزشی و نظارتی باید بیشتر بر کدام مؤلفه‌ها، مانند تجربه، اخلاق، فرهنگ سازمانی، ویژگی‌های شخصیتی، کنترل سوگیری‌های شناختی یا تقویت تردید حرفه‌ای، تمرکز کنند (Pourmazaheri et al., 2023; van Beest & Pinsker, 2024).

با توجه به نقش اساسی قضاوت حساب‌برس در کیفیت حساب‌برسی، پراکندگی یافته‌های پیشین درباره عوامل مؤثر بر آن، و ضرورت دستیابی به جمع‌بندی کمی و نظام‌مند از شواهد موجود، هدف پژوهش حاضر فرا تحلیل مؤلفه‌های اثرگذار بر ارتقای کیفیت قضاوت حساب‌برسان است.

روش پژوهش و مواد

داده‌های مورد نیاز پژوهش به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده است، افق زمانی آن طولی و از نظر هدف توصیفی است. همچنین روش پژوهش کمی و رویکرد آن استقرایی، فلسفه آن اثبات‌گرایی و جهت‌گیری آن نیز کاربردی است. روش مورد استفاده برای تحلیل داده‌های گردآوری شده فرا تحلیل است. فرا تحلیل نوعی روش آماری کمی برای ترکیب نتایج مجموعه‌ای از پژوهش‌های مستقل است. پژوهش‌هایی که همه درباره یک موضوع خاص هستند و ویژگی خاص آن هم این است که جامعه آماری آن را پژوهش‌های کمی پیشین انجام شده درباره یک موضوع خاص تشکیل می‌دهند. اصل اساسی در فرا تحلیل، محاسبه اندازه اثر برای تحقیقات مجزا است. اندازه اثر عبارت است از نسبت آزمون معنیداری به حجم مطالعه. اندازه اثر نمایانگر میزان حضور یک پدیده در جامعه است؛ هر چه اندازه اثر بزرگتر باشد، میزان حضور آن پدیده هم بیشتر است. با در دست داشتن آماره‌هایی مانند t ، X^2 و F می‌توان شاخص اندازه اثر مربوط به آنها (r) را برآورد کرد. برای شاخص r اندازه اثرهای کمتر از $0/3$ ، بین $0/3$ و $0/5$ و بیشتر از $0/5$ به ترتیب کم، متوسط و زیاد فرض می‌شود. سطح معنیداری و اندازه اثر در مورد رد یا تأیید شدن فرضیه صفر استفاده می‌شوند و هر کدام اطلاعات جداگانه‌ای را در اختیار می‌گذارند. از طریق آزمون معنیداری مشخص می‌شود که آیا نتیجه‌ای خاص به علت شانس رخ داده است یا خیر و از طریق محاسبه اندازه اثر می‌توان دریافت که متغیر مستقل تا چه اندازه بر متغیر وابسته اثر گذاشته است؛ بنابراین، برای تصمیم‌گیری در مورد رد یا قبول فرضیه صفر در تحقیقات رفتاری لازم است همراه با نتیجه آزمون معنیداری به مقدار اندازه اثر نیز توجه شود؛ زیرا در شرایط یکسان از لحاظ حجم نمونه و سطح معنیداری، هرچه اندازه اثر بزرگتر باشد، توان آزمون هم بیشتر می‌شود و اعتبار تصمیم‌گیری افزایش می‌یابد (عسگری، ۱۳۹۹).

جدول ۱. فرمول محاسبه اندازه اثر در رویکردهای مختلف پژوهش و تحلیل داده‌ها

روش پژوهش	رویکرد تحقیق	ابزار تحلیل	آماره	فرمول محاسبه r
همبستگی	رگرسیون	معادله رگرسیون	t مرتبط با هر بتا	$\sqrt{\frac{t^2}{t^2 + (N - 2)}}$
همبستگی	ضریب همبستگی	ضریب پیرسون	R	اندازه اثر برابر مقدار آماره
همبستگی	رگرسیون	معادله رگرسیون	R ²	$\sqrt{r^2}$

جامعه مورد بررسی این پژوهش را مقالات چاپ شده در مجلات علمی پژوهشی در زمینه عوامل موثر بر ارتقای کیفیت قضاوت حسابرس از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۴ تشکیل می‌دهند که در داخل و خارج کشور انجام شده‌اند و از الزامات روایی و پایایی ابزار اندازه‌گیری و روش نمونه‌گیری برخوردار بوده‌اند. پایایی پژوهش نیز با کمک پایایی شناسایی (از طریق توافق داوران در انتخاب پژوهش‌ها و طبقه‌بندی آنها)، پایایی کدگذاری (از طریق توافق داوران درباره استفاده از مفاهیم خاص برای کدگذاری متغیرها) و پایایی سطح معیاری و اندازه اثر (از طریق توافق در محاسبات اندازه اثر بین دو فراتحلیلگر) ارزیابی و تأیید شده است. در نمونه‌گیری، مطالعاتی به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شده‌اند که از معیارهای ورود به فرایند فراتحلیل برخوردار باشند. معیارهای مورد استفاده برای ورود پژوهش‌ها به این مطالعه عبارت‌اند از: ۱- شاخص‌های ارتقای کیفیت قضاوت حسابرس را بررسی کرده باشند و ۲- اطلاعات لازم برای استخراج اندازه اثر (قوت رابطه) را ارائه کرده باشند. در جدول (۲) معیارهای مورد استفاده برای فیلترسازی مقالات شناسایی شده برای ورود به مقالات فراتحلیل را نشان می‌دهد.

جدول ۲. نحوه انتخاب مقالات پژوهش

پایگاه اطلاعاتی	معیارهای	معیارهای فیلترسازی مقالات	مقالات
شناختی	شناختی	شناختی شده	حائز شرایط
بانک اطلاعات نشریات کشور، پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و مجلات خارجی	عنوان مقاله، چکیده و واژگان کلیدی	تحقیق کیفی، عدم دسترسی به متن مقالات، عدم تأیید ارتباط میان متغیرها و آماره‌های نامربوط	۲۵

مطالعات شناسایی شده درباره موضوع مورد مطالعه بر اساس معیارهای ورودی مورد نظر فیلتر شدند و در نهایت ۲۵ پژوهش به فرایند فراتحلیل وارد شدند. جدول (۳) اطلاعات کلی این پژوهش‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۳. مطالعات شناسایی شده درباره موضوع مورد مطالعه

ردیف	مطالعه	عنوان پژوهش	محل نشر	جامعه آماری	آماره	حجم نمونه
۱	نظری‌پور ۱۴۰۴	بررسی تاثیر دینداری درونی اسلامی بر قضاوت حسابرسان	فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابداری مدیریت	حسابرسان شاغل به فعالیت در موسسات حسابداری	T	۲۰۵
۲	میرمحمدی شکتائی ۱۴۰۳	تاثیر ویژگی‌های شخصیتی حسابرس بر قدرت قضاوت و کیفیت عملکرد	کنکاش مدیریت و حسابداری	حسابرسان شاغل در موسسات حسابداری رسمی جامعه حسابداری رسمی ایران و سازمان حسابداری	T	۱۹۲
۳	صالحی کامرمدخی ۱۴۰۳	تاثیر اخلاق و فرهنگ سازمانی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس	فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابداری مدیریت	خبرگان و حسابداران	T	۲۱۱
۴	شیراوژن ۱۴۰۳	تقلیل مثبت، تردید حرفه‌ای و کیفیت قضاوت و تصمیم‌گیری در حسابرسان قضایی	بررسی‌های حسابداری و حسابداری	کارشناسان رسمی در شاخه حسابداری و حسابداری (عضو کانون و قوه قضاییه)	T	۹۵۰

حسابداری، امور مالی و هوش محاسباتی

۳۸۴	T	حسابرسان شاغل در مؤسسه- های حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی ایران	تحقیقات حسابداری و حسابرسی	بررسی تأثیر فشار شغلی و تردید حرفه‌ای بر قضاوت حسابرس	ستوده ۱۴۰۲	۵
۲۰	T	متخصص حوزه حسابرسی و حسابرسان خبره از مؤسسات حسابرسی معتبر کشور	فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت	شناسایی ابعاد و مؤلفه و شاخص‌های پیش‌بینی قضاوت حرفه‌ای حسابرسان	سلمانی ۱۴۰۱	۶
۱۵۵	T	افراد شاغل در حرفه حسابرسی	مجله دانش حسابداری	بررسی رابطه تردید حرفه‌ای و شناخت صاحب‌کار بر قضاوت حسابرس	صفی‌خانی و همکاران ۱۴۰۱	۷
۱۵	T	خبرگان (حسابداران رسمی و استادان دانشگاه)	دوفصلنامه مدیریت بحران	بررسی و شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر قضاوت حرفه‌ای و تصمیم‌گیری حسابرسان با استفاده از تحلیل محتوا و فن غربالگری فازی	نمازی ۱۴۰۱	۸
۴۳۷	T	حسابرسان شاغل در مؤسسات حسابرسی بخش خصوصی	فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری	تحلیل رابطه هویت حرفه‌ای و جهت‌گیری اخلاقی با قضاوت اخلاقی حسابرسان مستقل	یعقوبی صالح‌آبادی ۱۴۰۱	۹
۲۷۰	T	حسابرسان شاغل در مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی و سازمان حسابرسی	بررسی‌های حسابداری و حسابرسی	بررسی تأثیر ایدئولوژی اخلاقی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان با نقش میانجی تعهد حرفه‌ای	بمانی محمدآبادی ۱۴۰۱	۱۰
۹۰	T	حسابرسان بخش خصوصی	رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری	بررسی تأثیر مطلوبیت فردی بر چگونگی قضاوت توسط حسابرسان	شهریاری (۱۴۰۰)	۱۱
۹۱	T	خبرگان عضو جامعه حسابداران رسمی	دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت	بررسی تأثیر شخصیت مثبت‌نگر بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان	روحی شاهعلی بیگلو (۱۴۰۰)	۱۲
۳۸۴	T	حسابداران رسمی شاغل و مدیران حرفه‌ای شاغل در مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی ایران	دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت	تأثیر تردید حرفه‌ای بر قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرسان با توجه به نقش میانجی خلاقیت فردی	صفاجو ۱۴۰۰	۱۳
۱۹۲	T	کلیه افراد شاغل در مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی با رتبه حسابرس ارشد به بالا	مطالعات تجربی حسابداری مالی	بررسی عوامل مؤثر بر قضاوت حرفه‌ای (اخلاقی) حسابرسان و فشارهای وارده بر آنها	حساس یگانه ۱۳۹۹	۱۴
۳۸۰	T	حسابرسان مشغول به کار در رده‌های حسابرس ارشد و بالاتر	مجله علمی دانش حسابداری مالی	بررسی تأثیر ویژگی‌های شخصیتی (وجدان و توافق‌پذیری)، احساس‌اندیشی و ریسک‌پذیری بر قضاوت حسابرس با توجه به نقش میانجی خودکارآمدی	نظامی (۱۳۹۹)	۱۵
۲۱	T	موسسه حسابرسی عضو جامعه	فصلنامه چشم‌انداز حسابداری و مدیریت	بررسی تأثیر فشارهای اجتماعی، تعهد و ویژگی‌های شخصیتی بر قضاوت حسابرسان	گلشائیان ۱۳۹۹	۱۶
۳۸۶	T	دانشجوی رشته‌های حسابداری و مدیریت (گرایش‌های مالی و بازرگانی) پنج دانشگاه استان تهران	دوفصلنامه علمی حسابداری ارزشی و رفتاری	بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی و جنسیت با قضاوت اخلاقی حسابداران: شواهدی مبتنی بر رشته تحصیلی	فرج‌زاده دهکردی ۱۳۹۸	۱۷
۱۸۴	T	حسابرسان شاغل در مؤسسات حسابرسی کشور	دوفصلنامه علمی حسابداری ارزشی و رفتاری	تأثیر تیپ شخصیتی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس در تخصیص بودجه زمانی به حساب‌های حاوی برآورد	سعیدی گراغانی ۱۳۹۶	۱۸

علیجانی برمچی و همکاران

۳۰۹	T	حسابرسان عراقی	ژورنال حسابداری اسلامی و تحقیقات بازرگانی	بررسی تأثیر تیپ شخصیتی، اندازه مؤسسه حسابرسی و سن بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان عراقی	Moradi (۲۰۲۴)	۱۹
۴۹۲	T	حسابرسان شاغل در موسسات حسابرسی و سازمان حسابرسی	مجله بین‌المللی حسابداری مالی و مدیریت	تأثیر ویژگی شخصیتی تاریک و مسئولیت پذیری فردی بر بدبینی و قضاوت حرفه‌ای حسابرسان	Javadi ۲۰۲۲	۲۰
۱۲۶	T	حسابرسان مستقل	Journal of Contemporary Administration	بررسی رابطه متقابل تأثیر عوامل اعتماد(شخصی)، فشار زمانی(محیطی) و پیچیدگی(وظیفه) در قضاوت و تصمیم‌گیری در حوزه حسابرسی	Santos & ۲۰۲۲ Cunha	۲۱
۷۱	T	تمامی حسابرسان شاغل در مؤسسات حسابرسی (KAP) در سراسر استان بالی	International Research Journal of Management, IT & Social Sciences	تأثیر تجربه حسابرسان، نوع شخصیت و تلاش تقلب حسابرسان بر توانایی حسابرسان در کشف تقلب با قضاوت حرفه‌ای	Adi putra ۲۰۱۹	۲۲
۱۲۲	T	۱۲۲ نفر از حسابداران اسپانیایی و ۵۵ نفر از دانشجویان حسابداری	Revista de Contabilidad – Spanish Accounting	بررسی تأثیر اخلاق حرفه‌ای حسابرسان بر قضاوت اخلاقی	Barrainkua ۲۰۱۸	۲۳
۸۶	T	حسابرسان ۱۸ مؤسسه حسابرسی در سورابایا	The Indonesian Journal of Accounting Research	بررسی تأثیر عوامل مذهبی همراه با فرهنگ سازمانی و تعهد حرفه‌ای بر قضاوت اخلاقی حسابرسان	Yudhistira ۲۰۱۷	۲۴
۴۵	T	حسابرسان شاغل در شرکت‌های حسابداری دولتی در جاکارتا و سورابایا	Jurnal Siasat Bisnis	بررسی تأثیر شناخت شغلی و تیپ شخصیتی بر قضاوت حسابرسی	Setiawan ۲۰۱۶	۲۵

پژوهش‌های منتخب با استفاده از نرم‌افزار CMA۲ (نرم‌افزار جامع فراتحلیل) مورد تحلیل قرار گرفتند. همچنین برای سنجش سوگیری انتشار از روش نمودار کیفی، برای ارزیابی و تعدیل سوگیری انتشار از روش اصلاح و برازش دوال و توفیدی و نمودار درختی مطالعات سبد تحلیل بر اساس اندازه اثرات استفاده شده است.

یافته‌ها

همانگونه که پیش‌تر گفته شده برای ارزیابی میزان تأثیرگذاری هر یک از عوامل شناسایی شده در پژوهش‌های پیشین از آزمون اندازه اثر استفاده شده است. بر اساس فیلترسازی انجام شده ۷ عامل در پژوهش‌های پیشین به‌عنوان متغیرهای مستقل شناسایی شده‌اند که بر ارتقای کیفیت قضاوت حسابرسان به‌عنوان متغیر وابسته تأثیر داشته‌اند. فهرست این متغیرها و اطلاعات مربوط به آزمون اندازه اثر آنها در جدول (۴) ارائه شده است.

جدول ۴. اندازه اثر شاخص‌های ارتقای ارتقای کیفیت قضاوت حسابرسان

متغیرهای مستقل	فراوانی	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	مقدار Z	مقدار P	نتیجه
عوامل شخصیتی	۷	۰.۴۲۳	۰.۲۶۹	۰.۵۵۶	۵.۰۳۹	۰.۰۰۰	تأیید
عوامل اخلاقی	۳	۰.۵۴۹	۰.۱۱۸	۰.۸۰۶	۲.۴۲۴	۰.۰۰۰	تأیید
تردید حرفه‌ای	۳	۰.۳۸۴	-۰.۱۲۳	۰.۷۳۳	۰.۷۳۳	۰.۱۳۳	عدم تأیید
تعهد سازمانی	۱	۰.۴۳۲	۰.۲۳۰	۰.۵۲۴	۷.۵۵۵	۰.۰۰۰	تأیید
تجربه حسابرسان	۲	۰.۲۵۷	۰.۰۰۲	۰.۴۸۰	۱.۹۷۵	۰.۰۴۸	تأیید
عوامل فردی	۱	۰.۲۷۰	۰.۰۶۷	۰.۴۵۲	۲.۵۸۲	۰.۰۱۰	تأیید
عوامل فرهنگی	۱	۰.۲۳۱	۰.۰۹۹	۰.۳۵۵	۳.۳۹۳	۰.۰۰۱	تأیید

حسابداری، امور مالی و هوش محاسباتی

با توجه به جدول مذکور و اینکه اندازه اثرهای بدست آمده جملگی معنی دار هستند، فرضیه‌های متناظر پذیرفته می‌شوند.

اکنون محقق با برآورد نتیجه پژوهش باید آن را کیفیت سنجی نماید. اولین آزمون سنجش کیفیت نتایج برای طبقه‌بندی مطالعات به مطالعات ضعیف (کوچک) و مطالعات قوی (بزرگ) است. این فرایند توسط نمودار درختی در نمودار ۱ مشخص می‌شود. پیش از آن برای آنکه دریابیم کدام یک از دو مدل اثرات ثابت و تصادفی علی‌رغم تفاوت بسیار اندک آن‌ها پاسخ‌های قابل اعتمادتری را ارائه می‌دهند به بررسی همگن بودن مطالعات می‌پردازیم.

جدول ۵. آزمون‌های عدم تجانس و ناهمگنی مطالعات سبب تحلیل

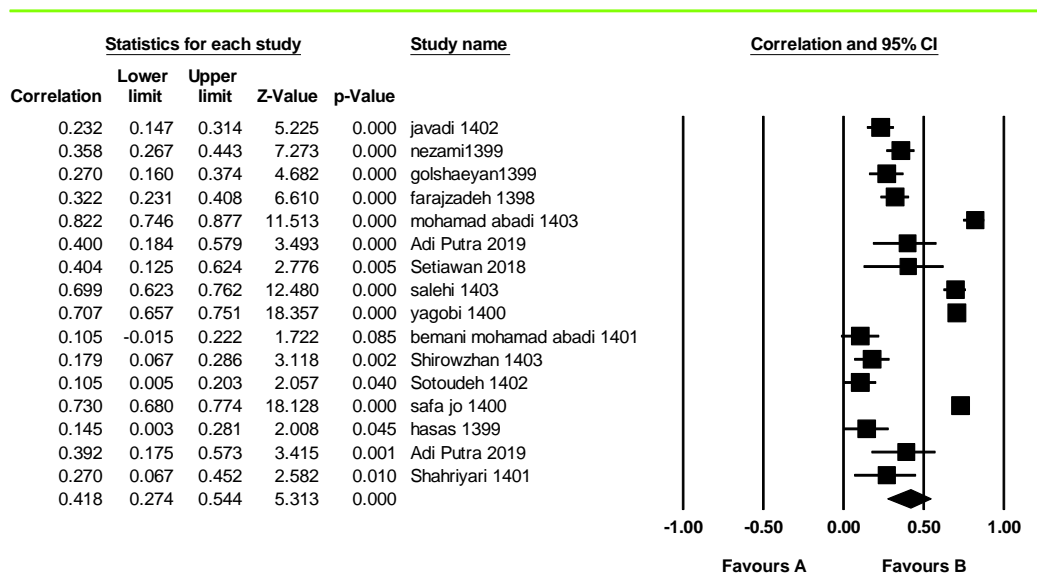
I square	Q value	آزمون‌های ناهمگنی مطالعات
۹۶.۳۳	Pvalue=۰.۰۰۰	مقادیر

با توجه به جدول ۲ مهمترین آزمون تشخیص همگن بودن مطالعات آزمون Q value است به صورتی که نتیجه آن بر نتایج آزمون‌های دیگر ارجحیت دارد. این آزمون شبیه به آزمون کای اسکوئر است و یعنی مقدار آن تفسیرپذیر نمی‌باشد و تنها باید فرض آماری را آن را بررسی نمود

- H₀: همگن است
- H₁: همگن نیست

با توجه به جدول مقدار p کمتر ۰.۰۰۰۰ است و فرض H₁ در سطح اطمینان ۹۹ درصد تایید می‌شود و خیر از ناهمگنی مطالعات می‌دهد از طرفی مطابق با نظر بورن اشتاین و همکاران در سال ۲۰۱۸ مقدار I square با سه مقدار ۰.۲۵، ۵۰ و ۷۵ که به ترتیب ناهمگنی کم، متوسط و زیاد را بیان می‌کنند. از آنجا که مقدار آن در نرم افزار ۹۶.۳۳۳ گزارش شده است بنابر این سه مقدار ناهمگنی بین مطالعات بسیار زیاد است و این نتیجه در تکمیل آزمون قبلی و تایید آن می‌باشد. جمع‌بندی آزمون‌های ناهمگونی نشان می‌دهد که مطالعات کاملاً ناهمگون می‌باشند و مدل اثرات تصادفی پاسخی واقعی‌تر و معتبرتری را در این تحقیق به محقق ارائه می‌کند.

اکنون در ادامه کیفیت سنجی مرور سیستماتیک از نوع فراتحلیل محقق با در نظرگیری مدل اثرات تصادفی به عنوان پاسخ معتبرتر از ترکیب نتایج مطالعات به تفسیر نمودار درختی که بخش اصلی یک فرایند کیفیت سنجی فراتحلیل را شامل و ضمناً پایه‌ی بررسی سوگیری انتشار به عنوان آخرین تحلیل یک پروژه فراتحلیل است را در بر می‌گیرد.

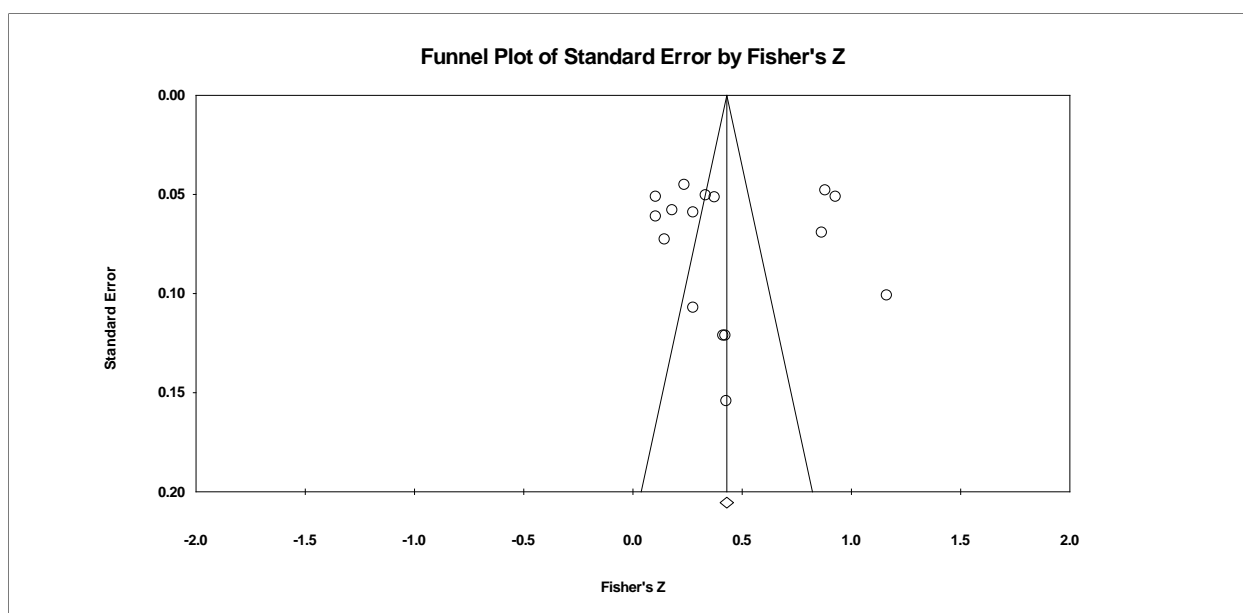

Meta Analysis

شکل ۱. نمودار درختی مطالعات سبب تحلیل بر اساس اندازه اثرات

نمودار درختی در حقیقت نموداری است که از نقطه مرکزی اندازه اثر برای هر مطالعه و حد پایین و حد بالا برای هر مطالعه ترسیم شده است. به هر حال چه در حالت برآیند گیری اثرات ثابت و چه تصادفی محقق متوسطی از نتایج نمونه‌ای غیر احتمالی از مطالعات جهان را در اختیار دارد که این تحقیقات با توجه به پروتکل‌ها بهترین‌های خود برای آن فرضیه محسوب می‌شوند. حال هر چقدر نقطه مرکزی مطالعه‌ای از برآیند نمرات انحراف یا خطای بیشتری داشته باشد یعنی آن پژوهش از دقت کمتری در تناسب با اکثریت پژوهش‌های دیگر برخوردار است و بالعکس هر چقدر این نقطه اندازه اثر مرزی به متوسط نمرات نزدیک‌تر باشد یعنی انحراف یا خطای کمتری دارد و با تحقیقات دنیا همسویی بیشتری داشته، لذا علاوه بر دقت بالاتر، مطالعه‌ای قوی یا بزرگ خوانده می‌شود.

در ادامه بررسی کیفیت یک مرور سیستماتیک آخرین و مهمترین مسئله، بررسی سوگیری انتشار که بر خلاف انواع دیگر سوگیری که با انجام فعالیت‌هایی چون افزایش تعدد زبان‌های مطالعات، تعدد پایگاه‌ها، تعدد نوع اسناد، تعدد پروتکل‌های استاندارد و ... قابل کاهش نمی‌باشد، بلکه نوعی سوگیری است که از توان محقق خارج است و جو حاکم بر ژورنال‌ها و نتایج غیر همسوی محققین با دیگر نتایج ادبیات نظری باعث می‌گردد برخی از مطالعات علی‌رغم رعایت استانداردها یا تاکنون منتشر نشده و یا هیچگاه منتشر نشوند. مهمترین ابزار برای شناسایی سوگیری انتشار نمودار کیفی است و آزمون‌های جبری دیگر نیز حاصل تحلیل همین نمودار است. ابتدا در قالب نمودار کیفی (گرافیکی) و سپس در تکمیل آن از طریق آزمون‌های مانند آزمون دوآل و توییدی به بررسی کیفیت مطالعه از نظر سوگیری انتشار و به تبع آن پایداری نتایج مطالعه در آینده می‌پردازیم.

شکل ۲. نمودار کیفی کلاسیک در حالت تصادفی اندازه اثر برای شناسایی سوگیری انتشار

نمودار کیفی در حقیقت یک روش ابتکاری برای تشخیص سوگیری انتشار است. این نمودار، نمودار اندازه اثر بر اساس خطا و یا اندازه اثر بر حسب دقت می‌باشد. این نمودار دو هدف اصلی دارد در هدف اول که تحقیقات ضعیف و قوی را از هم تمیز می‌دهد. مشاهده می‌شود که در نمودار ۲ دقیقاً اکثریت مطالعات در بالای قیف تجمع داشته و خطای بالایی ندارند. اما در هدف دوم محقق به دنبال قرینگی هر مطالعه نسبت به خط عمودی در اندازه اثر متوسط (برآیند) است. یعنی به ازای هر مطالعه در سمت راست خط عمودی یک مطالعه قرینه باید در سمت چپ نیز مشاهده شود. طبیعتاً به دلیل تجمع کارهای قوی در ناحیه‌ای کوچک در بالای قیف این قرینگی در بالای قیف با سادگی بیشتری رخ می‌دهد. بنابراین اگر مطالعه‌ای گمشده وجود داشته باشد با احتمال بالا در پایین قیف و در بین کارهای با خطای بالا مشاهده خواهد شد. البته این قرینگی همیشه از این الگو تبعیت نمی‌کند. اما طبیعتاً تجمع تعداد زیاد مطالعات در بالای قیف احتمال رخداد این پدیده را بالا می‌برد.

در نمودار ۲ نشان می‌دهد که این پژوهش در حالت تصادفی سوگیری انتشار ندارد. البته با توجه آزمون‌های همگن بودن مطالعات محقق در مدل اثرات تصادفی به اعتبار بالاتری دست پیدا می‌کند، لذا آزمون تشخیص مطالعات گمشده را که دوآل توییدی (۲۰۰۰) اجرا شده و آن آزمون هم خبر از عدم سوگیری انتشار می‌دهد یعنی می‌توان کیفیت این مطالعه را بر اساس یک فرآیند نظامند پایا و قابل تعمیم به مطالعات دیگر نیز دانست.

بحث و نتیجه گیری

یافته‌های این فراتحلیل نشان داد که کیفیت قضاوت حسابرسان تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل شخصیتی، اخلاقی، فردی، فرهنگی، سازمانی و تجربی قرار دارد و این عوامل در مطالعات مختلف به صورت مستقیم یا غیرمستقیم توانسته‌اند کیفیت تصمیم‌گیری و قضاوت حرفه‌ای حسابرسان را ارتقا دهند. نتایج حاصل از ترکیب مطالعات نشان داد که عوامل شخصیتی از قوی‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار بر کیفیت قضاوت حسابرسان محسوب می‌شوند. این نتیجه بیانگر آن است که حسابرسی تنها فعالیتی فنی و مبتنی بر استانداردها نیست، بلکه ویژگی‌های درونی و روان‌شناختی حسابرس نیز در نحوه ارزیابی شواهد، تحلیل ریسک و شکل‌دهی قضاوت حرفه‌ای نقش تعیین‌کننده‌ای دارند. این یافته با نتایج پژوهش‌های (Mirmohammadi Shekhtaei, 2024)، (Moradi et al., 2024)، (Nezami et al., 2020)، (Rouhi Shahalibeyglou et al., 2021)، (Farjazadeh Dehkordi, 2020) و (Setiawan & Iswari, 2016) همسو است که نشان داده‌اند ویژگی‌هایی نظیر وظیفه‌شناسی، توافق‌پذیری، برون‌گرایی، ثبات هیجانی و خودکارآمدی حرفه‌ای می‌توانند قضاوت حسابرسان را بهبود بخشند. حسابرسانی که از ثبات شخصیتی و توانایی شناختی بالاتری برخوردارند، معمولاً در مواجهه با ابهام، فشار و پیچیدگی محیط حسابرسی، تصمیم‌های دقیق‌تر و منطقی‌تری اتخاذ می‌کنند و کمتر در معرض خطاهای قضاوتی قرار می‌گیرند.

نتایج پژوهش همچنین نشان داد که عوامل اخلاقی و جهت‌گیری‌های مبتنی بر ارزش‌های حرفه‌ای تأثیر معناداری بر ارتقای کیفیت قضاوت حسابرسان دارند. این یافته نشان می‌دهد که کیفیت قضاوت حرفه‌ای صرفاً محصول دانش فنی نیست، بلکه به میزان تعهد اخلاقی، استقلال ذهنی، مسئولیت‌پذیری و پایبندی حسابرس به منافع عمومی نیز وابسته است. زمانی که حسابرس دارای هویت حرفه‌ای قوی و پایبندی اخلاقی بالا باشد، احتمال کمتری وجود دارد که تحت تأثیر فشارهای صاحبکار، منافع شخصی یا روابط بلندمدت با مشتری قرار گیرد. این نتیجه با پژوهش‌های (Barrinkua & Pike, 2017)، (Bomani Mohammadabadi & Rouyaei, 2022)، (Yaghoubi Salehabadi, 2022) و (Pourzamani, 2022) & (Moshiri Kaab & Kaab Omair, 2018) همخوانی دارد که بر نقش ارزش‌های اخلاقی، تعهد حرفه‌ای و ایدئولوژی اخلاقی در شکل‌دهی به قضاوت حرفه‌ای حسابرسان تأکید کرده‌اند. در واقع، اخلاق حرفه‌ای به عنوان یک سازوکار کنترلی درونی عمل می‌کند که موجب می‌شود حسابرس حتی در شرایط تعارض منافع یا فشارهای سازمانی، استانداردهای حرفه‌ای را حفظ کند.

یکی دیگر از یافته‌های مهم پژوهش حاضر، تأثیر مثبت عوامل فردی و شناختی بر کیفیت قضاوت حسابرسان بود. این نتیجه نشان می‌دهد که توانایی تحلیل اطلاعات، هوش شناختی، مهارت تصمیم‌گیری، تجربه ذهنی و ظرفیت کنترل سوگیری‌های شناختی می‌توانند نقش مهمی در بهبود قضاوت حرفه‌ای ایفا کنند. مطالعات (Williams, 2024) و (Kohandel et al., 2025) نشان داده‌اند که سوگیری‌های شناختی مانند لنگراندازی، بیش‌اعتمادی و تأییدطلبی می‌توانند احتمال خطاهای حسابرسی را افزایش دهند. در مقابل، حسابرسانی که از مهارت‌های شناختی قوی‌تر و قدرت تحلیل بالاتری برخوردارند، توانایی بیشتری در تشخیص تناقض‌ها، ارزیابی انتقادی شواهد و مدیریت ابهام خواهند داشت. همچنین یافته‌های (Shahriari et al., 2022) و (Javadi et al., 2022) بیان می‌کند که مطلوبیت فردی، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی حرفه‌ای می‌تواند سطح دقت و کیفیت قضاوت را افزایش دهد. بنابراین، کیفیت قضاوت حرفه‌ای تا حد زیادی به ظرفیت شناختی حسابرس برای تحلیل محیط پیچیده حسابرسی وابسته است.

نتایج این فراتحلیل نشان داد که عوامل فرهنگی و سازمانی نیز از مؤلفه‌های مهم در ارتقای کیفیت قضاوت حسابرسان هستند. فرهنگ سازمانی می‌تواند نگرش حسابرس نسبت به استقلال، پاسخگویی، کیفیت کار و نحوه تعامل با صاحبکار را شکل دهد. زمانی که فرهنگ مؤسسه حسابرسی مبتنی بر اخلاق حرفه‌ای، یادگیری، استقلال و کیفیت باشد، حسابرسان در تصمیم‌گیری‌های حرفه‌ای خود از پشتوانه سازمانی قوی‌تری برخوردار خواهند بود. این یافته با نتایج پژوهش‌های (Salehi Kamamardakhi et al., 2024)، (Golshaian et al., 2020)، (Yudhistira & Habiburochman, 2017) و (Golden et al., 2026) همسو است که نشان داده‌اند فرهنگ سازمانی و شباهت فرهنگی میان حسابرس و صاحبکار می‌تواند بر کیفیت گزارشگری مالی و قضاوت حسابرسان اثرگذار باشد. افزون بر این، مطالعات (Doupnik & Richter, 2018) و (Chand, 2017) نشان داده‌اند که فرهنگ ملی و اجتماعی نیز در نحوه تفسیر ریسک، احتمال و ابهام توسط حسابرسان نقش دارد. بنابراین، کیفیت قضاوت حرفه‌ای نه تنها محصول ویژگی‌های فردی حسابرس، بلکه نتیجه تعامل او با محیط سازمانی و فرهنگی پیرامون نیز هست.

از دیگر نتایج مهم این پژوهش، تأثیر مثبت تعهد سازمانی و حرفه‌ای بر کیفیت قضاوت حسابرسان بود. حسابرسی که نسبت به حرفه و سازمان خود احساس تعلق بیشتری دارند، معمولاً مسئولیت‌پذیری بالاتری از خود نشان می‌دهند و در انجام وظایف حرفه‌ای دقت بیشتری به خرج می‌دهند. این یافته با پژوهش‌های (Golshaian et al., 2020)، (Piralilou, 2018) و (Bomani Mohammadabadi & Rouyaei, 2022) مطابقت دارد که نشان داده‌اند تعهد حرفه‌ای می‌تواند موجب افزایش کیفیت قضاوت، تقویت رفتار اخلاقی و کاهش تساهل در برابر خطاهای مالی شود. در واقع، تعهد حرفه‌ای باعث می‌شود حسابرس در قبال ذی‌نفعان و استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی احساس پاسخگویی بیشتری داشته باشد و تصمیم‌های خود را با حساسیت بالاتری اتخاذ کند.

نتایج فراتحلیل حاضر همچنین نشان داد که تجربه حسابرس یکی از قوی‌ترین عوامل اثرگذار بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای است. این نتیجه با مبانی نظری حسابرسی و پژوهش‌های (Hanum & Rahmadana, 2024)، (Hassas Yeganeh & Amouzad Mahdiraji, 2020)، (Abdallah et al., 2024) و (Pourmazaheri et al., 2023) همخوانی دارد که تجربه را عامل مهمی در تشخیص ریسک، شناسایی تقلب و ارزیابی شواهد معرفی کرده‌اند. حسابرسان باتجربه معمولاً از الگوهای ذهنی گسترده‌تری برخوردارند و در مواجهه با شرایط پیچیده، سریع‌تر و دقیق‌تر تصمیم‌گیری می‌کنند. تجربه همچنین می‌تواند از طریق افزایش اعتماد به نفس حرفه‌ای، ارتقای مهارت‌های تحلیلی و کاهش خطاهای ناشی از ابهام، کیفیت قضاوت را تقویت کند. با این حال، تجربه در صورتی اثربخش خواهد بود که با آموزش مستمر و به‌روزرسانی دانش حرفه‌ای همراه باشد؛ زیرا محیط گزارشگری مالی و استانداردهای حسابرسی به‌طور مداوم در حال تغییر هستند.

یکی از یافته‌های قابل تأمل این پژوهش آن بود که برخلاف انتظار، تردید حرفه‌ای در همه مطالعات اثر معنادار و یکنواختی بر کیفیت قضاوت حسابرسان نداشت. اگرچه بسیاری از پژوهش‌ها از جمله (Safajou & Pourzamani, 2021)، (Sotoudeh et al., 2023) و (Shiravazhan & Fakhari, 2024) نشان داده‌اند که تردید حرفه‌ای می‌تواند احتمال کشف تحریفات و کیفیت تصمیم‌گیری را افزایش دهد، اما در برخی مطالعات این اثر ضعیف یا وابسته به شرایط محیطی گزارش شده است. این ناهمگونی ممکن است ناشی از تفاوت در شرایط فرهنگی، فشارهای سازمانی، حجم کار، شناخت قبلی از صاحبکار یا نحوه سنجش تردید حرفه‌ای باشد. برای مثال، پژوهش (Safikhani et al., 2022) نشان داد که شناخت قبلی حسابرس از صاحبکار می‌تواند اثر تردید حرفه‌ای را تعدیل کند. همچنین فشارهای زمانی و پیچیدگی وظیفه ممکن است باعث شوند حسابرس نتواند تردید حرفه‌ای را به‌طور کامل اعمال کند (Santos, 2022). بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که تردید حرفه‌ای اگرچه یکی از ارکان حسابرسی است، اما اثر آن بر کیفیت قضاوت وابسته به شرایط زمینه‌ای و محیط حرفه‌ای است.

پژوهش حاضر همچنین نشان داد که فشارهای محیطی، بارکاری و پیچیدگی وظایف حسابرسی می‌توانند به‌طور غیرمستقیم کیفیت قضاوت حسابرسان را تحت تأثیر قرار دهند. در محیط‌های حسابرسی پیچیده، حسابرسان با حجم عظیمی از داده‌ها، زمان محدود، الزامات قانونی و فشارهای صاحبکار مواجه هستند که این عوامل می‌توانند زمینه بروز خطاهای شناختی و تصمیم‌گیری محافظه‌کارانه یا شتاب‌زده را فراهم سازند (Badpa et al., 2024; Yadgari et al., 2025). افزون بر این، تحول فناوری و گسترش هوش مصنوعی نیز شرایط جدیدی را برای قضاوت حسابرسان ایجاد کرده است. اگرچه فناوری‌های هوشمند می‌توانند سرعت و دقت تحلیل داده‌ها را افزایش دهند، اما مسئولیت نهایی تصمیم‌گیری همچنان بر عهده حسابرس انسانی باقی می‌ماند (Deliu, 2024; Silva et al., 2025). بنابراین، آینده حرفه حسابرسی نیازمند تلفیق توانمندی‌های شناختی انسان با ابزارهای تحلیلی نوین است تا کیفیت قضاوت حرفه‌ای در محیط‌های پیچیده حفظ شود.

به‌طور کلی، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که کیفیت قضاوت حسابرسان پدیده‌ای چندبعدی است که تحت تأثیر تعامل عوامل شخصیتی، اخلاقی، فرهنگی، شناختی، سازمانی و تجربی قرار دارد. هیچ عامل واحدی به تنهایی نمی‌تواند کیفیت قضاوت حرفه‌ای را تضمین کند، بلکه ترکیب متعادلی از دانش تخصصی، تجربه، اخلاق حرفه‌ای، استقلال، فرهنگ سازمانی و توانایی کنترل سوگیری‌های شناختی است که منجر به شکل‌گیری قضاوت حرفه‌ای باکیفیت می‌شود. این نتایج همچنین نشان می‌دهد که بهبود کیفیت حسابرسی صرفاً از طریق تدوین استانداردهای بیشتر امکان‌پذیر نیست، بلکه باید بر توسعه سرمایه انسانی، ارتقای فرهنگ حرفه‌ای و تقویت زیرساخت‌های شناختی و اخلاقی حسابرسان نیز تمرکز شود.

از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به محدود بودن مطالعات مورد بررسی به پژوهش‌های منتشرشده در بازه زمانی مشخص اشاره کرد. همچنین تفاوت در روش‌های پژوهش، ابزارهای اندازه‌گیری، حجم نمونه‌ها و متغیرهای مورد استفاده در مطالعات مختلف ممکن است بر نتایج فراتحلیل اثر گذاشته باشد. علاوه بر این، برخی پژوهش‌ها اطلاعات آماری کامل برای محاسبه دقیق اندازه اثر ارائه نکرده بودند که این موضوع می‌توانست دامنه تحلیل را محدود سازد. از سوی دیگر، تمرکز عمده مطالعات بر محیط حسابرسی ایران ممکن است تعمیم‌پذیری نتایج به سایر کشورها و نظام‌های حسابرسی را محدود کند.

پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده نقش متغیرهای نوظهور مانند هوش مصنوعی، تحلیل کلان‌داده‌ها، فرسودگی شغلی، استرس حرفه‌ای و یادگیری سازمانی را در کیفیت قضاوت حسابرسان بررسی کنند. همچنین انجام مطالعات تطبیقی میان کشورها و فرهنگ‌های مختلف می‌تواند به درک بهتر تفاوت‌های فرهنگی و سازمانی در قضاوت حرفه‌ای کمک کند. استفاده از روش‌های ترکیبی، آزمایشگاهی و طولی نیز می‌تواند تصویری دقیق‌تر از فرایند شکل‌گیری قضاوت حرفه‌ای و نحوه تأثیر عوامل محیطی و شناختی ارائه دهد. از منظر کاربردی، مؤسسات حسابرسی و نهادهای حرفه‌ای باید برنامه‌های آموزشی مستمر برای ارتقای مهارت‌های شناختی، اخلاق حرفه‌ای و مدیریت سوگیری‌های ذهنی حسابرسان طراحی کنند. همچنین ایجاد فرهنگ سازمانی مبتنی بر استقلال، پاسخگویی و کیفیت می‌تواند زمینه تصمیم‌گیری حرفه‌ای دقیق‌تر را فراهم سازد. توجه به کاهش فشارهای زمانی، متعادل‌سازی حجم کار حسابرسان و توسعه نظام‌های حمایتی نیز می‌تواند در ارتقای کیفیت قضاوت حرفه‌ای مؤثر باشد. علاوه بر این، بهره‌گیری هدفمند از فناوری‌های هوشمند در کنار حفظ نقش قضاوت انسانی می‌تواند به بهبود کیفیت حسابرسی و افزایش اعتماد استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی کمک کند.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در طی مراحل این پژوهش به ما یاری رساندند تشکر و قدردانی می‌گردد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

حمایت مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

References

- Abdallah, B. A. M., Ghanem, M. G., & Hijazi, W. H. (2024). Analyzing the Factors That Affect Auditor's Judgment and Decision Making in Lebanese Audit Firms. *Journal of Risk and Financial Management*, 17(2), 1-25.
- Audit Standards Compilation, C. (2020). *Auditing Standards: Publication 160*. Audit Organization.
- Audit Standards Compilation, C. (2021). *Auditing Standards: Publication 124*. Audit Organization.
- Badpa, B., Sabzalipour, F., & Hajizadeh, F. (2024). Investigating the Effect of Client Characteristics on Auditor Supportive Attitude in the Judgment and Decision-Making Process. *Audit Knowledge*(85), 394-417.

- Barrainkua, I., & Pike, M. E. (2017). The Influence of Auditors' Professionalism on Ethical Judgment: Differences among Practitioners and Postgraduate Students. *Spanish Accounting Review*. <https://doi.org/10.1016/j.rcsar.2017.07.001>
- Bomani Mohammadabadi, M., & Rouyaei, M. A. (2022). The Effect of Ethical Ideology on Auditors' Professional Judgment with the Mediating Role of Professional Commitment. *Management Accounting and Auditing Knowledge*, 11(44), 145-158.
- Chand, P. (2017). The Effects of Ethnic Culture and Organizational Culture on Judgments of Accountants. *Advances in Accounting, Incorporating Advances in International Accounting*, 28, 298-306. <https://doi.org/10.1016/j.adiac.2012.09.007>
- Deliu, D. (2024). Professional Judgment and Skepticism Amidst the Interaction of Artificial Intelligence and Human Intelligence. *Audit Financiar*, 22(176), 724-741.
- Doupnik, T. S., & Richter, M. (2018). The Impact of Culture on the Interpretation of "In Context" Verbal Probability Expressions. *Journal of International Accounting Research*, 3(1), 1-20.
- Farajzadeh Dehkordi, H. (2020). The Relationship of Personality Traits and Gender with Accountants' Ethical Judgment: Evidence Based on Field of Study. *Value and Behavioral Accounting*, 4(7), 181-208.
- Golden, J., Mammadov, B., & Vakilizadeh, H. (2026). The Impact of Corporate Culture Similarity between Audit Firms and Their Clients on Financial Reporting Quality. *The British Accounting Review*, 101839.
- Golshaian, S. M., Ghaffari, M. S., & Seyedi, S. M. (2020). Investigating the Effect of Social Pressures, Commitment, and Personality Characteristics on Auditors' Judgment. *Accounting and Management Perspective*, 3(23), 99-117.
- Hanum, Z., & Rahmadana, F. (2024). The Impact of Auditor Competence and Auditor Experience on Audit Judgement, Mediated by Task Complexity, within Public Accounting Firms in the City of Medan. *Journal of Law and Sustainable Development*, 12(1), 1-14. <https://doi.org/10.55908/sdgs.v12i1.1925>
- Hassas Yeganeh, Y., & Amouzad Mahdiraji, S. (2020). Investigating Factors Affecting Auditors' Professional (Ethical) Judgment and Pressures Imposed on Them. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 17(67), 1-26.
- Javadi, H., Hosseini, S. H., Hemmati, B., & Shokri, A. (2022). The Effect of Dark Personality Traits and Individual Accountability on Auditors' Skepticism and Professional Judgment. *International Journal of Finance and Managerial Accounting*, 9(35), 65-77.
- Kohandel, Z., Doaei, M., & Zamanianfar, L. (2025). The Effectiveness of Cognitive Biases on Audit Error Based on the Structural Equation Modeling Approach. *Investment Knowledge*, 14(4), 507-526.
- Malek Asgar, H. R., & Pourzamani, Z. (2023). The Effect of Auditors' Identity on the Commercialization of Audit Firms Considering the Mediating Role of Auditors' Judgment. *Accounting and Auditing Research*, 15(58), 29-46.
- Mirmohammadi Shekhtaei, S. M. (2024). The Effect of Auditor Personality Characteristics on Judgment Power and Performance Quality. *Management and Accounting Inquiry*, 4(3), 173-197.
- Moradi, M., Salehi, M., & Mahdi Balah, S. F. (2024). The Effect of Personality Type, Audit Firm Size and Age on the Professional Judgment of Iraqi Auditors. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*. <https://doi.org/10.1108/JIABR-06-2024-0206>
- Moshiri Kaab, M., & Kaab Omair, A. (2018). Investigating the Relationship between Islamic Ethics of Audit Reporting and Professional Judgment. Third Annual National Conference on Economics, Management, and Accounting, Ahvaz.
- Namazi, M., & Momtazian, A. (2022). Investigating, Identifying, and Prioritizing Factors Affecting Auditors' Professional Judgment and Decision-Making Using Content Analysis and Fuzzy Screening Technique. *Management Accounting and Auditing Knowledge*, 189-207.
- Nazaripour, M., & Zakizadeh, B. (2026). Investigating the Effect of Islamic Intrinsic Religiosity on Auditors' Judgment. *Management Accounting and Auditing Knowledge*, 15(1), 21-39.
- Nezami, A., Pourheidari, O., & Pakdaman, M. (2020). Investigating the Effect of Personality Traits (Conscientiousness and Agreeableness), Feeling-Thinking, and Risk-Taking on Auditor Judgment Considering the Mediating Role of Self-Efficacy. *Financial Accounting Knowledge*, 7(1), 1-24.
- Piralilou, H. (2018). Investigating the Relationship between Auditors' Professional Commitment and Ethical Judgments with Emphasis on Their Age among Auditors Working in the Audit Organization. Fourth National Conference on Applied Research in Management, Economics, and Accounting Sciences in Iran, Tehran.
- Pourmazaheri, M., Khouzin, A., Garkaz, M., & Matoufi, A. (2023). Investigating the Effect of Auditors' Professional Judgment on Audit Quality with the Mediating Role of Auditors' Professional Resilience. *Studies in Ethics and Behavior in Accounting and Auditing*, 3(4), 63-80.
- Rostami Mazouei, N., & Salehi Moridani, S. (2019). The Effect of Emotional Intelligence on Auditor Judgment. Third National Conference on Modern Management and Accounting Studies in Iran, Karaj.
- Rouhi Shahalibeyglou, D., Hejazi, R., Abdi, R., & Aghdam Mazrae, Y. (2021). The Effect of Positive Personality on Auditors' Professional Judgment. *Management Accounting and Auditing Knowledge*, 10(40), 151-165.
- Saeedi Garaghani, M., & Naseri, A. (2017). The Effect of Personality Type on Auditor Professional Judgment in Allocating Time Budget to Accounts Containing Estimates. *Value and Behavioral Accounting*, 2(3), 169-184.
- Safajou, M., & Pourzamani, Z. (2021). The Effect of Professional Skepticism on Auditors' Judgment and Decision-Making Considering the Mediating Role of Individual Creativity. *Management Accounting and Auditing Knowledge*, 10(39), 337-349.
- Safikhani, R., Safarzadeh, M. H., & Esna Ashari, H. (2022). Investigating the Relationship between Professional Skepticism and Client Knowledge on Auditor Judgment. *Journal of Accounting Knowledge*, 13(1), 59-82.
- Salehi Kamamardakhi, S. S., Azadi, K., & Vatanparast, M. R. (2024). The Effect of Ethics and Organizational Culture on Auditor Professional Judgment. *Management Accounting and Auditing Knowledge*, 13(4), 313-322.
- Salmani, C., Bahri Sales, J., Jabbarzadeh Kangarlooei, S., & Pakmaram, A. (2022). Identifying the Dimensions, Components, and Indicators for Predicting Auditors' Professional Judgment. *Management Accounting and Auditing Knowledge*, 11(4), 1-13.
- Santos, C. A. D. (2022). Effect of Trust between the Time Pressure and Complexity in Judging and Decision-Making in Auditing. *Journal of Contemporary Administration*, 25(5), 1-17.

- Sayadi, S. (2019). Investigating Audit Evidence in Identifying the Appropriateness of Financial Statement Reliability and Internal Audit Professional Judgment. Fifth International Conference on New Research Achievements in Social Sciences, Educational Sciences, and Psychology, Tehran.
- Setiawan, W. Y., & Iswari, T. I. (2016). The Effects of Job Cognition and Personality Type on Auditor Judgment. *Jurnal Siasat Bisnis*, 20(1), 14-23.
- Shahriari, M., Abdoli, M. R., & Shahri, M. (2022). Investigating the Effect of Individual Favorability on Auditors' Judgment. *Modern Research Approaches in Management and Accounting*, 6(22), 1015-1030.
- Shiravazhan, H., & Fakhari, H. (2024). Ego Reduction, Professional Skepticism, and the Quality of Judgment and Decision-Making in Forensic Auditors. *Accounting and Auditing Review*, 31(2), 290-314.
- Silva, R., Costa, P., & Oliveira, L. (2025). The Auditing Profession and Artificial Intelligence: A Focus on Human Judgment and Accountability. *Journal of Business Ethics*, 186, 345-367.
- Sotoudeh, M., Pourheidari, O., & Khodamipour, A. (2023). Investigating the Effect of Job Pressure and Professional Skepticism on Auditor Judgment. *Accounting and Auditing Research*, 15(58), 5-28.
- van Beest, F., & Pinsker, R. (2024). Measuring Novice Auditor Orientation and Its Impact on Judgment. *Managerial Auditing Journal*, 39(3), 217-237. <https://doi.org/10.1108/MAJ-04-2023-3895>
- Williams, J. (2024). The Impact of Cognitive Biases on Auditors' Judgment. *International Journal of Auditing*, 21(3), 154-179.
- Yadgari, K., Nasir, E., & Jabari Khuzani, A. (2025). The Impact of Auditors' Workload and Audit Quality on Organizational Disclosure with the Mediating Role of Organizational Culture. *Organizational Culture Management Quarterly*, 23(2), 139-152. https://jomc.ut.ac.ir/article_99970.html
- Yaghoubi Salehabadi, R., & Pourzamani, Z. (2022). Analysis of the Relationship between Professional Identity and Ethical Orientation with Independent Auditors' Ethical Judgment. *Ethics in Science and Technology*, 17(3), 131-138.
- Yudhistira, R. A., & Habiburochman, H. (2017). The Influence of Organizational Culture, Professional Commitment and Level of Religiosity to Ethical Judgment of the Auditor: Indonesia Evidence. *The Indonesian Journal of Accounting Research*, 20(2), 215-236.